# ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πέμπτο τμήμα)

της 2ας Δεκεμβρίου 2010 *

Στην υπόθεση C-225/09,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, υποβληθείσα από τον Giudice di pace di Cortona (Ιταλία) με απόφαση της 23ης Απριλίου 2009, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 19 Ιουνίου 2009, στο πλαίσιο της δίκης

**Edyta Joanna Jakubowska**

κατά

**Alessandro Maneggia,**

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

συγκείμενο από τους E. Levits, προεδρεύοντα του πέμπτου τμήματος, M. Ilešič (εισηγητή) και M. Safjan, δικαστές,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

γενικός εισαγγελέας: N. Jääskinen
γραμματέας: M.-A. Gaudissart, προϊστάμενος τμήματος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 24ης Ιουνίου 2010,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

— η E. J. Jakubowska, εκπροσωπούμενη από τον M. Frigessi di Rattalma, avvocato,

— η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την G. Palmieri, επικουρούμενη από τους P. Gentili και L. Ventrella, avvocati dello Stato,

— η Ιρλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον D. J. O'Hagan, επικουρούμενο από τον M. Collins, SC,

— η Ουγγρική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την R. Somssich, τον M. Fehér και τη Z. Tóth,

— η Αυστριακή Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον E. Riedl,

— η Πορτογαλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον L. Fernandes,

— η Σλοβενική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την N. Pintar Gosenca,

— η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον H. Støvlbæk και την E. Montaguti,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς την ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

**Απόφαση**

1 Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία των άρθρων 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ, 4 ΕΚ, 10 ΕΚ, 81 ΕΚ και 98 ΕΚ, της οδηγίας 77/249/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1977, περί διευκολύνσεως της πραγματικής ασκήσεως της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών από δικηγόρους (ΕΕ ειδ. έκδ. 06/001, σ. 249), της οδηγίας 98/5/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Φεβρουαρίου 1998, για τη διευκόλυνση της μόνιμης ασκήσεως του δικηγορικού επαγγέλματος σε κράτος μέλος διάφορο εκείνου στο οποίο αποκτήθηκε ο

επαγγελματικός τίτλος (ΕΕ L 77, σ. 36), καθώς και των γενικών αρχών της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και του σεβασμού των κεκτημένων δικαιωμάτων.

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της E. J. Jakubowska και του A. Maneggia σχετικά με αγωγή αποζημιώσεως, διαφοράς η οποία οδήγησε στην εκκρεμή τώρα δίκη ενώπιον του Giudice di pace di Cortona (ειρηνοδίκη Cortona), κατά τη διάρκεια της οποίας οι δικηγόροι που εκπροσωπούσαν την E. J. Jakubowska διαγράφτηκαν από το μητρώο δικηγόρων του Ordine degli Avvocati di Perugia [Δικηγορικού Συλλόγου της Περούτζια (Ιταλία)].

**Το νομικό πλαίσιο**

*Το δίκαιο της Ένωσης*

Η οδηγία 77/249

3 Το άρθρο 1, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 77/249 ορίζει:

«Η παρούσα οδηγία ισχύει, εντός των ορίων και με τις προϋποθέσεις που η ίδια προβλέπει, για τις δραστηριότητες του δικηγόρου κατά την παροχή υπηρεσιών.»

4 Το άρθρο 6 της ίδιας οδηγίας ορίζει:

«Κάθε κράτος μέλος δύναται να αποκλείσει τους εμμίσθους δικηγόρους οι οποίοι συνδέονται με σύμβαση εργασίας με δημόσια ή ιδιωτική επιχείρηση, από την άσκηση των δραστηριοτήτων εκπροσωπήσεως και υπερασπίσεως της επιχειρήσεως αυτής ενώπιον των δικαστηρίων, κατά το μέτρο που δεν επιτρέπεται να ασκήσουν τέτοιες δραστηριότητες οι εγκατεστημένοι στο κράτος αυτό δικηγόροι.»

5 Λαμβανομένων υπόψη των διαφόρων γλωσσικών αποδόσεων του εν λόγω άρθρου 6 και προκειμένου να έχουν το ίδιο νοηματικό περιεχόμενο η απόδοσή του σε όλες τις γλώσσες, οι χρησιμοποιούμενοι στην ιταλική απόδοση του εν λόγω άρθρου όροι «ente pubblico o privato» πρέπει να ερμηνευθούν ως αναφερόμενοι στην έννοια της «δημόσιας ή ιδιωτικής επιχειρήσεως» (impresa pubblica o privata).

Η οδηγία 98/5

6 Το άρθρο 3 της οδηγίας 98/5 ορίζει:

«1. Ο δικηγόρος που επιθυμεί να ασκήσει επάγγελμα σε άλλο κράτος μέλος από εκείνο στο οποίο απέκτησε τον επαγγελματικό του τίτλο είναι υποχρεωμένος να εγγραφεί στα μητρώα της αρμόδιας αρχής του εν λόγω κράτους μέλους.

2. Η αρμόδια αρχή του κράτους μέλους υποδοχής προβαίνει σε εγγραφή του δικηγόρου κατόπιν προσκομίσεως του πιστοποιητικού εγγραφής του στα μητρώα της αρμόδιας αρχής του κράτους μέλους καταγωγής. […]

[…]»

7 Το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας ορίζει:

«Ανεξάρτητα από τους επαγγελματικούς και δεοντολογικούς κανόνες στους οποίους υπόκειται στο κράτος μέλος καταγωγής του, ο δικηγόρος που ασκεί επάγγελμα υπό τον επαγγελματικό του τίτλο καταγωγής υπόκειται στους ίδιους επαγγελματικούς και δεοντολογικούς κανόνες όπως οι δικηγόροι που ασκούν επάγγελμα υπό τον σχετικό επαγγελματικό τίτλο του κράτους μέλους υποδοχής, για όλες τις δραστηριότητες που ασκεί στην επικράτεια του κράτους αυτού.»

8 Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας ορίζει:

«Σε περίπτωση μη συμμόρφωσης του δικηγόρου, που ασκεί επάγγελμα υπό τον επαγγελματικό του τίτλο καταγωγής, προς τις ισχύουσες στο κράτος μέλος υποδοχής υποχρεώσεις, εφαρμόζονται οι δικονομικοί κανόνες, οι κυρώσεις και οι προσφυγές που προβλέπονται στο κράτος μέλος υποδοχής.»

9 Το άρθρο 8 της οδηγίας 98/5 ορίζει:

«Ο δικηγόρος που είναι εγγεγραμμένος στο κράτος μέλος υποδοχής υπό τον επαγγελματικό του τίτλο καταγωγής μπορεί να εργάζεται υπό την ιδιότητα του έμμισθου δικηγόρου σε άλλο δικηγόρο, ένωση ή εταιρία δικηγόρων, ή δημόσια ή ιδιωτική επιχείρηση, εφόσον το κράτος μέλος υποδοχής το επιτρέπει στους δικηγόρους που είναι εγγεγραμμένοι υπό τον επαγγελματικό τίτλο αυτού του κράτους μέλους.»

10 Λαμβανομένων υπόψη των διαφόρων γλωσσικών αποδόσεων του εν λόγω άρθρου 8 και προκειμένου να έχουν το ίδιο νοηματικό περιεχόμενο η απόδοσή του σε όλες τις γλώσσες, οι χρησιμοποιούμενοι στην ιταλική απόδοση του εν λόγω άρθρου όροι «ente pubblico o privato» πρέπει να ερμηνευθούν ως αναφερόμενοι στην έννοια της «δημόσιας ή ιδιωτικής επιχειρήσεως» (impresa pubblica o privata).

*Η εθνική ρύθμιση*

11 Το άρθρο 3, δεύτερο εδάφιο, του βασιλικού διατάγματος 1578, της 27ης Νοεμβρίου 1933, με το οποίο εκδόθηκε πράξη νομοθετικού περιεχομένου για τη ρύθμιση των επαγγελμάτων του «avvocato» και του «procuratore legale» (ordinamento delle professioni di avvocato e procuratore legale, *Gazzetta ufficiale del Regno d'Italia* αριθ. 281, της 5ης Δεκεμβρίου 1933) η οποία, κατόπιν τροποποιήσεως, κυρώθηκε με τον νόμο 36, της 22ας Ιανουαρίου 1934 (*Gazzetta ufficiale del Regno d'Italia* αριθ. 24, της 30ής Ιανουαρίου 1934), ορίζει:

«[Η άσκηση, μεταξύ άλλων, του δικηγορικού επαγγέλματος είναι] ασύμβατη με οποιαδήποτε απασχόληση ή υπηρεσία αμειβόμενη από τον προϋπολογισμό του κράτους, των επαρχιών, των δήμων […] και, γενικότερα, οποιασδήποτε διοικητικής μονάδας ή δημόσιας αρχής που τελεί υπό την εποπτεία ή τον έλεγχο του κράτους, των επαρχιών και των δήμων.»

12 Ο νόμος 662, της 23ης Δεκεμβρίου 1996, περί μέτρων εξορθολογισμού των δημοσίων οικονομικών (misure di razionalizzazione della finanza pubblica, τακτικό παράρτημα στην *GURI* αριθ. 303, της 28ης Δεκεμβρίου 1996), όπως τροποποιήθηκε με την πράξη νομοθετικού περιεχομένου 79, της 28ης Μαρτίου 1997, περί επειγόντων μέτρων εξυγιάνσεως των δημοσίων οικονομικών (misure urgenti per il riequilibrio della finanza pubblica), η οποίο, κατόπιν τροποποιήσεων, κυρώθηκε με τον νόμο 140, της 28ης Μαΐου 1997 (*GURI* αριθ. 123, της 29ης Μαΐου 1997, σ. 5, στο εξής: νόμος 662/96), ορίζει στο άρθρο του 1, παράγραφοι 56 και 56 bis:

«56. Οι νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις […] που απαγορεύουν την εγγραφή στα επαγγελματικά μητρώα δεν έχουν εφαρμογή επί των δημοσίων υπαλλήλων των διοικητικών μονάδων οι οποίοι εργάζονται κατά μερική απασχόληση και των οποίων η εργασία δεν υπερβαίνει το 50 % της εργασίας κατά πλήρη απασχόληση.

56 bis. Καταργούνται οι διατάξεις που απαγορεύουν την εγγραφή στα μητρώα και την άσκηση επαγγελματικών δραστηριοτήτων από τα πρόσωπα της παραγράφου 56. Παραμένουν σε ισχύ οι λοιπές διατάξεις που αφορούν τις προϋποθέσεις εγγραφής στα επαγγελματικά μητρώα και ασκήσεως των δραστηριοτήτων αυτών. Στους δημοσίους υπαλλήλους που είναι εγγεγραμμένοι στα επαγγελματικά μητρώα και που ασκούν επαγγελματική δραστηριότητα δεν δύναται να ανατεθούν επαγγελματικά καθήκοντα από τις διοικητικές μονάδες· οι υπάλληλοι αυτοί δεν δύνανται να αναλάβουν τη νομική αρωγή στις υποθέσεις στις οποίες διάδικος είναι διοικητική μονάδα.»

13 Ο νόμος 339, της 25ης Νοεμβρίου 2003, με τον οποίο θεσπίστηκαν κανόνες σχετικά με το ασύμβατο της ασκήσεως του δικηγορικού επαγγέλματος (norme in materia di incompatibilità dell'esercizio della professione di avvocato, *GURI* αριθ. 279, της 1ης Δεκεμβρίου 2003, σ. 6, στο εξής: νόμος 339/2003), νόμος ο οποίος τέθηκε σε ισχύ στις 2 Δεκεμβρίου 2003, ορίζει στο άρθρο του 1:

«Οι διατάξεις του άρθρου 1, παράγραφοι 56, 56 bis και 57, του νόμου [662/96] δεν έχουν εφαρμογή για την εγγραφή στα μητρώα δικηγόρων, για τα οποία διατηρούνται τα όρια και οι απαγορεύσεις του βασιλικού διατάγματος 1578 της 27ης Νοεμβρίου 1933, με το οποίο εκδόθηκε πράξη νομοθετικού περιεχομένου που, κατόπιν τροποποιήσεως, κυρώθηκε με τον νόμο 36 της 22ας Ιανουαρίου 1934, και οι μεταγενέστερες τροποποιήσεις του.»

14 Το άρθρο 2 του ίδιου νόμου ορίζει:

«1. Οι δημόσιοι υπάλληλοι που ενεγράφησαν σε μητρώο δικηγόρων μετά την έναρξη της ισχύος του νόμου [662/96] και είναι ακόμα εγγεγραμμένοι δύναται να επιλέξουν να διατηρήσουν τη σχέση εργασίας, ανακοινώνοντας στον οικείο δικηγορικό σύλλογο την επιλογή τους εντός τριάντα έξι μηνών από την έναρξη της ισχύος του παρόντος νόμου.

Ελλείψει τέτοιας ανακοινώσεως εντός της προβλεπομένης προθεσμίας, το διοικητικό συμβούλιο του δικηγορικού συλλόγου διαγράφει αυτεπαγγέλτως το σχετικό πρόσωπο από το οικείο μητρώο.

2. Ο δημόσιος υπάλληλος δικαιούται, στην περίπτωση της παραγράφου 1, να επανενταχθεί στη σχέση εργασίας πλήρους απασχολήσεως.

3. Εντός της προθεσμίας των τριάντα έξι μηνών της παραγράφου 1, ο δημόσιος υπάλληλος δύναται να επιλέξει να παύσει η σχέση εργασίας και, κατά συνέπεια, να διατηρηθεί η εγγραφή του στο μητρώο δικηγόρων.

4. Ο δημόσιος υπάλληλος μερικής απασχολήσεως που κατά τον παρόντα νόμο επέλεξε το δικηγορικό επάγγελμα διατηρεί επί πέντε έτη το δικαίωμα επανεντάξεως, κατά πλήρη απασχόληση, στην υπηρεσία του εντός τριών μηνών από σχετική αίτησή του, αρκεί να μην είναι υπεράριθμος, στη θέση που κατά τον χρόνο της επιλογής κατείχε στη διοικητική μονάδα στην οποία ανήκει. Στην περίπτωση αυτή, η αρχαιότητα αναστέλλεται καθ' όλο το χρονικό διάστημα της παύσεως της υπηρεσίας και αρχίζει εκ νέου από την ημερομηνία επανεισδοχής.»

**Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα**

15 Η E. J. Jakubowska άσκησε κατά του A. Maneggia αγωγή ενώπιον του Giudice di pace di Cortona για την καταβολή ποσού 200 ευρώ ως αποζημιώσεως λόγω του ότι από ατύχημα ο εναγόμενος προκάλεσε φθορές στο αυτοκίνητο του οποίου κύριος είναι η ενάγουσα.

16 Στο πλαίσιο της διαφοράς αυτής, η E. J. Jakubowska εκπροσωπήθηκε από τους δικηγόρους Mazzolai και Nardelli, εγγεγραμμένους στον Δικηγορικό Σύλλογο της Περούτζια. Οι τελευταίοι, ως δημόσιοι υπάλληλοι μερικής απασχολήσεως, ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 1, παράγραφοι 56 και 56 bis, του νόμου 662/96.

17 Μετά την έναρξη της ισχύος του νόμου 339/2003 και την πάροδο της προθεσμίας του άρθρου 2, παράγραφος 1, του νόμου αυτού, το διοικητικό συμβούλιο του Δικηγορικού Συλλόγου της Περούτζια, όταν η κύρια δίκη ήταν εκκρεμής ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, εξέδωσε δύο αποφάσεις με τις οποίες διέταξε τη διαγραφή των εν λόγω δικηγόρων από το οικείο μητρώο.

18 Η E. J. Jakubowska κατέθεσε υπόμνημα με το οποίο ζητεί να επιτραπεί στους δικηγόρους της να συνεχίσουν να την εκπροσωπούν, υποστηρίζοντας ότι ο νόμος 339/2003 αντίκειται στη Συνθήκη ΕΚ καθώς και στις γενικές αρχές της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και του σεβασμού των κεκτημένων δικαιωμάτων.

19 Υπό τις συνθήκες αυτές, ο Giudice di pace di Cortona αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να θέσει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα ερωτήματα:

«1) Πρέπει τα άρθρα 3, στοιχείο ζ΄, [ΕΚ], 4 [ΕΚ], 10 [ΕΚ], 81 [ΕΚ] και 98 [ΕΚ] να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι αποκλείουν εθνική ρύθμιση όπως η περιλαμβανόμενη στα άρθρα 1 και 2 του νόμου 339/2003 […], τα οποία επαναφέρουν το ασύμβατο της ασκήσεως του δικηγορικού επαγγέλματος από τους δημοσίους υπαλλήλους μερικής απασχολήσεως και αρνούνται σε αυτούς, μολονότι οι τελευταίοι έχουν άδεια ασκήσεως του δικηγορικού επαγγέλματος, την άσκηση του επαγγέλματος αυτού, επιβάλλοντας τη διαγραφή τους από το μητρώο δικηγόρων με απόφαση του διοικητικού συμβουλίου του αρμοδίου δικηγορικού συλλόγου, εκτός αν ο δημόσιος υπάλληλος επιλέξει την παύση της σχέσεως εργασίας;

2) Πρέπει τα άρθρα 3, στοιχείο ζ', [ΕΚ], 4 [ΕΚ], 10 [ΕΚ] και 98 [ΕΚ] να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι αποκλείουν εθνική ρύθμιση όπως η περιλαμβανόμενη στα άρθρα 1 και 2 του νόμου 339/2003 […];

3) Πρέπει το άρθρο 6 της οδηγίας 77/249 […] να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αποκλείει εθνική ρύθμιση όπως η περιλαμβανόμενη στα άρθρα 1 και 2 του νόμου 339/2003 […], όταν η εθνική αυτή ρύθμιση έχει εφαρμογή και για τους έμμισθους δικηγόρους που ασκούν το δικηγορικό επάγγελμα στο πλαίσιο της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών;

4) Πρέπει το άρθρο 8 της οδηγίας 98/5 […] να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν έχει εφαρμογή επί του δικηγόρου δημοσίου υπαλλήλου μερικής απασχολήσεως;

5) Μήπως οι γενικές αρχές του […] δικαίου [της Ένωσης] περί προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και [σεβασμού] των κεκτημένων δικαιωμάτων αποκλείουν εθνική ρύθμιση όπως η περιλαμβανόμενη στα άρθρα 1 και 2 του νόμου 339/2003 […], τα οποία επαναφέρουν το ασύμβατο της ασκήσεως του δικηγορικού επαγγέλματος από τους δημοσίους υπαλλήλους μερικής απασχολήσεως και έχουν εφαρμογή και επί των δικηγόρων που ήσαν ήδη εγγεγραμμένοι στα μητρώα δικηγόρων κατά την ημερομηνία ενάρξεως της ισχύος του πιο πάνω νόμου […], ενώ στο [εν λόγω] άρθρο 2 προβλέπεται μόνον μια βραχεία προθεσμία για την επιβληθείσα επιλογή μεταξύ εργασίας [υπό την ιδιότητα δημοσίου υπαλλήλου] και ασκήσεως του δικηγορικού επαγγέλματος;»

20 Σε απάντηση γραπτών ερωτήσεων που το Δικαστήριο έθεσε στους δικαστικούς πληρεξουσίους της E. J. Jakubowska κατ' εφαρμογήν του άρθρου 54α του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, ο δικηγόρος Nardelli, με έγγραφο της 31ης Μαΐου 2010, προσκόμισε πιστοποιητικό του διοικητικού συμβουλίου του Δικηγορικού Συλλόγου της Περούτζια από το οποίο προκύπτει ότι τυπικά παραμένει εγγεγραμμένος στο οικείο μητρώο έως ότου ανακοινωθεί στον δικηγορικό αυτόν σύλλογο η ημερομηνία κοινοποιήσεως της αποφάσεως του εθνικού δικηγορικού συμβουλίου περί

απορρίψεως της προσφυγής του δικηγόρου Nardelli κατά της αποφάσεως διαγραφής του από το οικείο μητρώο.

21 Με το ίδιο έγγραφο, ο δικηγόρος Nardelli πληροφόρησε το Δικαστήριο ότι ο δικηγόρος Mazzolai παραιτήθηκε από τη δικαστική πληρεξουσιότητα που είχε λάβει στην υπόθεση της κύριας δίκης. Επιπλέον, γνωστοποίησε ότι η E. J. Jakubowska παρέσχε στον δικηγόρο Frigessi di Rattalma ειδική δικαστική πληρεξουσιότητα να την εκπροσωπήσει κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου.

**Επί των προδικαστικών ερωτημάτων**

*Επί του παραδεκτού των προδικαστικών ερωτημάτων*

22 Κατ' αρχάς, πρέπει να επισημανθεί ότι το γεγονός ότι τα προδικαστικά ερωτήματα ουδόλως συνδέονται με αυτό τούτο το αντικείμενο της αγωγής που η E. J. Jakubowska άσκησε κατά του A. Maneggia δεν τα καθιστά απαράδεκτα. Συγκεκριμένα, με τα εν λόγω ερωτήματα επιδιώκεται να παρασχεθεί στον αιτούντα δικαστή η δυνατότητα να αξιολογήσει τη νομιμότητα μιας εθνικής ρυθμίσεως της οποίας η εφαρμογή ήγειρε ένα παρεμπίπτον δικονομικό ζήτημα στην υπόθεση της κύριας δίκης. Εφόσον το παρεμπίπτον αυτό ζήτημα αποτελεί μέρος αυτής της υποθέσεως, είναι θεμιτό ο εν λόγω δικαστής να ερωτήσει το Δικαστήριο όσον αφορά την ερμηνεία των κανόνων δικαίου της Ένωσης που, κατ' αυτόν, ασκούν επιρροή εν προκειμένω.

23 Χωρίς να θέσουν υπό αμφισβήτηση τη δυνατότητα μιας τέτοιας προδικαστικής παραπομπής, ορισμένες κυβερνήσεις που υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, όπως και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, προέβαλαν παρά ταύτα ενστάσεις απαραδέκτου όσον αφορά τα ερωτήματα που έθεσε ο Giudice di pace di Cortona.

24 Η Ιρλανδική και η Αυστριακή Κυβέρνηση υπογραμμίζουν ότι όλα τα στοιχεία της υποθέσεως της κύριας δίκης που αφορούν τη δυνατότητα των δικαστικών πληρεξουσίων της E. J. Jakubowska να ασκήσουν το δικηγορικό τους επάγγελμα περιορίζονται στο εσωτερικό μόνον ενός κράτους μέλους. Κατά συνέπεια, τα προβλήματα δικαίου της Ένωσης που έθεσε το αιτούν δικαστήριο είναι αμιγώς υποθετικά και, ως εκ τούτου, η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως πρέπει να κηρυχθεί απαράδεκτη.

25 Κατά την Ουγγρική Κυβέρνηση, η ιταλική ρύθμιση την οποία εκθέτει το αιτούν δικαστήριο εμπίπτει, ούτως ή άλλως, εκτός του πεδίου εφαρμογής των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης που αφορούν την άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος, δεδομένου ότι η εν λόγω εθνική ρύθμιση αφορά δημοσίους υπαλλήλους, ενώ οι οδηγίες 77/249 και 98/5 αφορούν την άσκηση του επαγγέλματος αυτού από δικηγόρους που είναι ανεξάρτητοι ή εργάζονται ως έμμισθοι δικηγόροι σε άλλον δικηγόρο, ένωση ή επιχείρηση.

26 Η Επιτροπή φρονεί ότι το τρίτο ερώτημα πρέπει να θεωρηθεί υποθετικό και επομένως απαράδεκτο, επειδή το ερώτημα αυτό αφορά την άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος υπό καθεστώς παροχής υπηρεσιών, ενώ η επίμαχη στην κύρια δίκη ρύθμιση αφορά την εγκατάσταση υπό την ιδιότητα του δικηγόρου.

27 Επίσης, η Επιτροπή διατυπώνει αμφιβολίες όσον αφορά το παραδεκτό του πέμπτου ερωτήματος, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι η ιταλική νομοθεσία σε σχέση με την οποία ζητείται η ερμηνεία γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης δεν θεσπίστηκε για να εκτελεστούν υποχρεώσεις που το δίκαιο αυτό δημιούργησε για την Ιταλική Δημοκρατία.

28 Λαμβανομένων υπόψη αυτών των διαφόρων ενστάσεων απαραδέκτου, πρέπει να υπομνησθεί ότι υπέρ των προδικαστικών ερωτημάτων που αφορούν το δίκαιο της Ένωσης ισχύει τεκμήριο λυσιτέλειας. Η απόρριψη αιτήσεως εθνικού δικαστηρίου

είναι δυνατή μόνον όταν είναι πρόδηλον ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή ακόμη όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει πραγματικά και νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία για να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του τέθηκαν (βλ. στο ίδιο πνεύμα, μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 5ης Δεκεμβρίου 2006, C-94/04 και C-202/04, Cipolla κ.λπ., Συλλογή 2006, σ. I-11421, σκέψη 25, και της 1ης Ιουνίου 2010, C-570/07 και C-571/07, Blanco Pérez και Chao Gómez, Συλλογή, 2010, σ. I-4629, σκέψη 36).

29 Πάντως, όσον αφορά το πρώτο, το δεύτερο και το τέταρτο ερώτημα, δεν είναι πρόδηλον ότι η ζητούμενη ερμηνεία δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο του παρεμπίπτοντος δικονομικού ζητήματος που ανέκυψε στην υπόθεση της κύριας δίκης ή ότι το πρόβλημα που τέθηκε είναι υποθετικής φύσεως.

30 Αφενός, πρέπει να υπομνησθεί ότι νόμος που ισχύει σε ολόκληρο το έδαφος κράτους μέλους δύναται ενδεχομένως να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών υπό την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ (βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 19ης Φεβρουαρίου 2002, C-35/99, Arduino, Συλλογή 2002, σ. I-1529, σκέψη 33, και προαναφερθείσα απόφαση Cipolla κ.λπ., σκέψη 45). Κατά συνέπεια, το πρώτο και το δεύτερο ερώτημα, με τα οποία ερωτάται αν οι κανόνες του δικαίου της Ένωσης που αφορούν τον ανταγωνισμό αποκλείουν εθνική ρύθμιση όπως ο νόμος 339/2003, δεν είναι προδήλως αλυσιτελή.

31 Αφετέρου, όσον αφορά το τέταρτο ερώτημα, πρέπει να επισημανθεί, όπως η Ιταλική Κυβέρνηση και η Επιτροπή παρατήρησαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ότι ο κανόνας του άρθρου 8 της οδηγίας 98/5 δεν έχει μόνον ως σκοπό να παράσχει στους δικηγόρους που είναι εγγεγραμμένοι σε κράτος μέλος υποδοχής υπό τον επαγγελματικό τίτλο που απέκτησαν σε άλλο κράτος μέλος τα ίδια δικαιώματα με εκείνα που έχουν οι δικηγόροι που είναι εγγεγραμμένοι σε αυτό το κράτος μέλος υποδοχής υπό τον επαγγελματικό τίτλο που απέκτησαν εκεί. Συγκεκριμένα, ο κανόνας αυτός αποσκοπεί επίσης στην αποτροπή του ενδεχομένου αντιστρόφων διακρίσεων εις βάρος

τους, πράγμα που θα μπορούσε να συμβεί αν οι κανόνες που επιβάλλονται σε αυτούς δεν εφαρμόζονταν και για τους δικηγόρους που είναι εγγεγραμμένοι στο εν λόγω κράτος μέλος υποδοχής υπό επαγγελματικό τίτλο που απέκτησαν σε άλλο κράτος μέλος.

32 Κατά συνέπεια, ουδόλως συνεπάγεται ότι έχει υποθετικό χαρακτήρα το τέταρτο ερώτημα το γεγονός ότι η διαδικασία διαγραφής από το μητρώο δικηγόρων του Δικηγορικού Συλλόγου της Περούτζια στην οποία αναφέρονται τα προδικαστικά ερωτήματα αφορά δικηγόρους που άσκησαν το επάγγελμα αυτό στην Ιταλία υπό τον επαγγελματικό τίτλο που απέκτησαν σε αυτό το κράτος μέλος. Όλως αντιθέτως, η ζητούμενη ερμηνεία του άρθρου 8 της οδηγίας 98/5 θα βοηθήσει το αιτούν δικαστήριο να καθορίσει αν ο νόμος 339/2003 δημιουργεί αντίστροφες διακρίσεις αντίθετες προς το δίκαιο της Ένωσης.

33 Άλλωστε, το παραδεκτό του τετάρτου ερωτήματος δεν αναιρείται από την επιχειρηματολογία της Ουγγρικής Κυβερνήσεως ότι ο νόμος 339/2003, εφόσον αφορά δημοσίους υπαλλήλους, δεν διέπει καμία από τις καταστάσεις του άρθρου 8 της οδηγίας 98/5, το οποίο αφορά μόνο τους δικηγόρους που εργάζονται ως έμμισθοι δικηγόροι «σε άλλο δικηγόρο, ένωση ή εταιρία δικηγόρων, ή δημόσια ή ιδιωτική επιχείρηση».

34 Εν προκειμένω, πρέπει να υπομνησθεί ότι η παρέκκλιση στην οποία αναφέρεται η Ουγγρική Κυβέρνηση, δηλαδή η αδυναμία εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης στους δημοσίους υπαλλήλους, ισχύει μόνο για τις θέσεις εργασίας που συνεπάγονται συμμετοχή στην άσκηση της δημοσίας εξουσίας και που έτσι προϋποθέτουν την ύπαρξη ιδιαίτερης σχέσεως με το κράτος. Αντιθέτως, οι κανόνες του δικαίου της Ένωσης που αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία παραμένουν εφαρμοστέοι για θέσεις εργασίας οι οποίες, ενώ υπάγονται στο κράτος ή σε άλλους οργανισμούς δημοσίου δικαίου, δεν συνεπάγονται συμμετοχή σε καθήκοντα που ανάγονται στην κατά κυριολεξία δημόσια διοίκηση (βλ. στο ίδιο πνεύμα, μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 30ής Σεπτεμβρίου 2003, C-405/01, Colegio de Oficiales de la Marina Mercante Española, Συλλογή 2003, σ. I-10391, σκέψεις 39 και 40, και της 10ης Δεκεμβρίου 2009, C-345/08, Pésla, Συλλογή, 2009, σ. I-11677, σκέψη 31).

35 Ακριβέστερα, όσον αφορά την έννοια της «δημοσίας επιχειρήσεως» κατά το άρθρο 8 της οδηγίας 98/5, αποτελεί πάγια νομολογία ότι, όταν φορέας ενταγμένος στη δημόσια διοίκηση ασκεί δραστηριότητες που έχουν οικονομικό χαρακτήρα και δεν ανάγονται στην άσκηση προνομίων δημοσίας εξουσίας, ο φορέας αυτός πρέπει να θεωρείται τέτοια επιχείρηση (βλ., στο ίδιο πνεύμα, αποφάσεις της 27ης Οκτωβρίου 1993, C-69/91, Decoster, Συλλογή 1993, σ. I-5335, σκέψη 15· της 14ης Σεπτεμβρίου 2000, C-343/98, Collino και Chiappero, Συλλογή 2000, σ. I-6659, σκέψη 33, και της 26ης Μαρτίου 2009, C-113/07 P, SELEX Sistemi Integrati κατά Επιτροπής, Συλλογή 2009, σ. I-2207, σκέψη 82).

36 Επομένως, το πεδίο εφαρμογής του νόμου 339/2003 –ο οποίος, σε συνδυασμό με το βασιλικό διάταγμα 1578, της 27ης Νοεμβρίου 1933, στο οποίο παραπέμπει, αφορά τους δικηγόρους που είναι εγγεγραμμένοι σε δικηγορικό σύλλογο της Ιταλικής Δημοκρατίας και που επίσης απασχολούνται από διοικητική μονάδα ή δημόσια αρχή τελούσα υπό την εποπτεία ή τον έλεγχο της Ιταλικής Δημοκρατίας ή ιταλικού οργανισμού τοπικής αυτοδιοικήσεως– συμπίπτει με εκείνο του άρθρου 8 της οδηγίας 98/5 όσον αφορά τους δικηγόρους που απασχολούνται από φορέα ο οποίος, μολονότι υπόκειται στον έλεγχο του ιταλικού κράτους ή ιταλικού οργανισμού τοπικής αυτοδιοικήσεως, αποτελεί «δημόσια επιχείρηση».

37 Λαμβανομένων υπόψη όλων αυτών των διαπιστώσεων, η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως πρέπει να θεωρηθεί παραδεκτή όσον αφορά το πρώτο, το δεύτερο και το τέταρτο ερώτημα.

38 Αντιθέτως, ως προς το τρίτο ερώτημα, το οποίο αφορά την οδηγία 77/249, και επομένως την άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος υπό καθεστώς ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, διαπιστώνεται ότι απάντηση του Δικαστηρίου στο ερώτημα αυτό δεν δύναται να είναι χρήσιμη για το αιτούν δικαστήριο. Συγκεκριμένα, το παρεμπίπτον ζήτημα που ανέκυψε ενώπιον του δικαστηρίου αυτού αφορά το αν η διαγραφή δικηγόρων βάσει του νόμου 339/2003 είναι συμβατή με το δίκαιο της Ένωσης. Όπως σωστά παρατήρησε η Επιτροπή, πρόκειται, στο πλαίσιο αυτό, για εγκατάσταση υπό την ιδιότητα του δικηγόρου, και επομένως για θέμα που διέπεται από την οδηγία

98/5, και όχι για άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος υπό καθεστώς ελεύθερης παροχής υπηρεσιών.

39 Κατά συνέπεια, η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως πρέπει να κηρυχθεί απαράδεκτη όσον αφορά το τρίτο ερώτημα.

40 Τέλος, όσον αφορά το πέμπτο ερώτημα, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι, με το ερώτημα αυτό, ο Giudice di pace di Cortona ζητεί από το Δικαστήριο να εξετάσει, στηριζόμενο στη νομολογία του σχετικά με τις αρχές της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της ασφάλειας δικαίου, τη δυσμενή τροποποίηση που, για όσους θέλουν να ασκήσουν το δικηγορικό επάγγελμα παραλλήλως με εργασία μερικής απασχολήσεως σε δημόσιο φορέα, απορρέει από τον νόμο 339/2003, ο οποίος έθεσε τέλος στο ευνοϊκότερο καθεστώς των προσώπων αυτών το οποίο είχε εισαγάγει ο νόμος 662/96.

41 Πάντως, χωρίς να χρειάζεται να κριθεί το επιχείρημα περί απαραδέκτου που η Επιτροπή προέβαλε σχετικά με το ερώτημα αυτό, αρκεί η διαπίστωση ότι, ούτως ή άλλως, το Δικαστήριο δεν δύναται να δώσει χρήσιμη απάντηση σε αυτό, λαμβανομένης υπόψη της ελλείψεως των αναγκαίων στοιχείων προς τούτο.

42 Όσον αφορά την αρχή της ασφάλειας δικαίου, αποτελεί πάγια νομολογία ότι ρύθμιση η οποία έχει δυσμενείς συνέπειες για ιδιώτες πρέπει να είναι σαφής και ακριβής, η δε εφαρμογή της πρέπει να είναι προβλέψιμη για τα υποκείμενα δικαίου (απόφαση της 14ης Σεπτεμβρίου 2010, C-550/07 P, Akzo Nobel Chemicals και Akcros Chemicals κατά Επιτροπής, Συλλογή, 2010, σ. I-8301, σκέψη 100 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Πάντως, ούτε η απόφαση περί παραπομπής ούτε οι παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο παρέχουν σε αυτό το δυνατότητα να καθορίσει από ποια σκοπιά ή για ποιον λόγο τίθεται υπό αμφισβήτηση η σαφήνεια ή η προβλεψιμότητα του νόμου 339/2003.

43 Το πολύ, το αιτούν δικαστήριο διευκρίνισε το ερώτημα σχετικά με την αρχή αυτή εκθέτοντας ότι ο νόμος 339/2003 έχει αναδρομικά αποτελέσματα, τα οποία υποστηρίχθηκε ότι αντίκεινται στην αρχή της ασφάλειας δικαίου. Παρά ταύτα, αυτή η φερόμενη αναδρομικότητα του νόμου 339/2003 έρχεται προδήλως σε αντίφαση με τη διαπίστωση, που και αυτή περιέχεται στην απόφαση περί παραπομπής, ότι η έναρξη της ισχύος του νόμου αυτού δεν επηρεάζει το δικαίωμα ασκήσεως του δικηγορικού επαγγέλματος παραλλήλως με άλλη εργασία, δικαίωμα που μέχρι αυτή την έναρξη ισχύος παρείχε ο νόμος 662/96, επειδή επιπλέον ο νόμος 339/2003 προέβλεψε μεταβατική περίοδο τριών ετών για να αποφευχθεί να είναι άμεση η αλλαγή που επέφερε.

44 Όσον αφορά την αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, αποτελεί πάγια νομολογία ότι τα υποκείμενα δικαίου δεν δικαιολογούνται να έχουν εμπιστοσύνη όσον αφορά τη διατήρηση μιας υπάρχουσας καταστάσεως η οποία δύναται να τροποποιηθεί στο πλαίσιο της διακριτικής ευχέρειας των εθνικών αρχών (απόφαση της 10ης Σεπτεμβρίου 2009, C-201/08, Plantanol, Συλλογή 2009, σ. I-8343, σκέψη 53 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Λαμβανομένης υπόψη αυτής της πάγιας νομολογίας, προδικαστικό ερώτημα, όπως το πέμπτο ερώτημα στο πλαίσιο της παρούσας διαδικασίας, δεν δύναται να εξεταστεί με χρήσιμο τρόπο από το Δικαστήριο ελλείψει ελάχιστης περιγραφής των στοιχείων που προβλήθηκαν στη διαφορά της κύριας δίκης για να αποδειχθεί ότι η θέσπιση της εκεί επίμαχης ρυθμίσεως δεν έχει σχέση με την περίπτωση όπου ο νομοθέτης απλώς και μόνον τροποποιεί, για το μέλλον, την υπάρχουσα ρύθμιση.

45 Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο στην ουσία περιορίστηκε να εκθέσει ότι ο νόμος 339/2003 τροποποιεί ουσιωδώς και, κατά ορισμένους, αιφνιδιαστικά το καθεστώς που ίσχυε προηγουμένως βάσει του νόμου 662/96. Πάντως, διαπιστώνεται ότι απλώς και μόνον το γεγονός ότι ο νομοθέτης εξέδωσε νέο νόμο και ότι ο νόμος αυτός διαφέρει σημαντικά από εκείνον που ίσχυε προηγουμένως δεν αποτελεί επαρκή βάση για να προβεί το Δικαστήριο σε ενδελεχή εξέταση του πέμπτου ερωτήματος.

46 Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως είναι απαράδεκτη και όσον αφορά το πέμπτο ερώτημα.

*Επί της ουσίας*

Επί του πρώτου και του δευτέρου ερωτήματος

47 Με το πρώτο και το δεύτερο ερώτημά του, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ερωτά στην ουσία αν τα άρθρα 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ, 4 ΕΚ, 10 ΕΚ, 81 ΕΚ και 98 ΕΚ αποκλείουν εθνική ρύθμιση όπως εκείνη που απορρέει από τα άρθρα 1 και 2 του νόμου 339/2003, η οποία εμποδίζει τους δημοσίους υπαλλήλους που απασχολούνται στο πλαίσιο σχέσεως εργασίας μερικής απασχολήσεως να ασκήσουν το δικηγορικό επάγγελμα, έστω και αν έχουν άδεια ασκήσεως του επαγγέλματος αυτού, επιβάλλοντας τη διαγραφή τους από το οικείο μητρώο δικηγόρων.

48 Μολονότι, αυτό καθ' εαυτό, το άρθρο 81 ΕΚ αφορά μόνο τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων και όχι νομοθετικά ή κανονιστικά μέτρα που θεσπίζονται από τα κράτη μέλη, παρά ταύτα το άρθρο αυτό, σε συνδυασμό με το άρθρο 10 ΕΚ, επιβάλλει στα κράτη μέλη να μη λαμβάνουν ή διατηρούν σε ισχύ μέτρα, έστω και νομοθετικής ή κανονιστικής φύσεως, ικανά να εξαλείψουν την αποτελεσματικότητα των κανόνων ανταγωνισμού που έχουν εφαρμογή επί των επιχειρήσεων (προαναφερθείσες αποφάσεις Arduino, σκέψη 34, και Cipolla κ.λπ., σκέψη 46).

49 Το Δικαστήριο έχει κρίνει ειδικά ότι συντρέχει παράβαση των άρθρων 10 ΕΚ και 81 ΕΚ όταν κράτος μέλος είτε επιβάλλει ή ευνοεί τη σύναψη συμπράξεων αντιθέτων προς το άρθρο 81 ΕΚ ή ενισχύει τα αποτελέσματα τέτοιων συμπράξεων είτε αφαιρεί από τη δική του ρύθμιση τον κρατικό της χαρακτήρα μεταβιβάζοντας σε ιδιώτες

επιχειρηματίες την ευθύνη λήψεως αποφάσεων παρεμβάσεως οικονομικού χαρακτήρα (προαναφερθείσες αποφάσεις Arduino, σκέψη 35, και Cipolla κ.λπ., σκέψη 47).

50 Πάντως, το γεγονός ότι κράτος μέλος επιβάλλει στα όργανα επαγγελματικής Ένωσης, όπως τα διοικητικά συμβούλια των διαφόρων δικηγορικών συλλόγων, να διαγράψουν αυτεπαγγέλτως μέλη του επαγγέλματος αυτού τα οποία είναι επίσης δημόσιοι υπάλληλοι μερικής απασχολήσεως και τα οποία δεν επέλεξαν, εντός της προθεσμίας που τάχθηκε, να διατηρήσουν είτε την εγγραφή τους στο οικείο μητρώο είτε τη σχέση εργασίας με τον δημόσιο φορέα που τα απασχολεί, δεν δύναται να αποδείξει ότι αυτό το κράτος μέλος αφαίρεσε από τη ρύθμισή του τον κρατικό της χαρακτήρα. Συγκεκριμένα, τα εν λόγω διοικητικά συμβούλια δεν έχουν καμία επιρροή όσον αφορά την επιβαλλόμενη από τον νόμο αυτεπάγγελτη έκδοση αποφάσεων διαγραφής.

51 Για όμοιους λόγους δεν δύναται να θεωρηθεί ότι εθνική ρύθμιση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη επιβάλλει ή ευνοεί συμπράξεις αντίθετες προς το άρθρο 81 ΕΚ.

52 Οι κρίσεις αυτές ουδόλως αναιρούνται ούτε από το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ, το οποίο έχει ως αντικείμενο τη δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά καθεστώς διασφαλίζον τη μη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της εσωτερικής αγοράς, ούτε από τα άρθρα 4 ΕΚ και 98 ΕΚ, τα οποία αφορούν τη χάραξη οικονομικής πολιτικής με σεβασμό προς την αρχή της οικονομίας της ανοικτής αγοράς όπου είναι ελεύθερος ο ανταγωνισμός.

53 Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, στο πρώτο και στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι τα άρθρα 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ, 4 ΕΚ, 10 ΕΚ, 81 ΕΚ και 98 ΕΚ δεν αποκλείουν εθνική ρύθμιση η οποία εμποδίζει τους δημοσίους υπαλλήλους που απασχολούνται στο πλαίσιο σχέσεως εργασίας μερικής απασχολήσεως να ασκήσουν το δικηγορικό επάγγελμα, έστω και αν έχουν άδεια ασκήσεως

του επαγγέλματος αυτού, επιβάλλοντας τη διαγραφή τους από το οικείο μητρώο δικηγόρων.

Επί του τετάρτου ερωτήματος

54 Όπως εκτίθεται στην απόφαση περί παραπομπής, με το τέταρτο ερώτημά του ο Giudice du pace di Cortona ερωτά στην ουσία αν η δυνατότητα που το άρθρο 8 της οδηγίας 98/5 παρέχει στο κράτος μέλος υποδοχής να ρυθμίσει και, επομένως, εν ανάγκη να περιορίσει την άσκηση, από τους δικηγόρους που είναι εγγεγραμμένοι εκεί, εργασιών ορισμένου είδους υπάρχει και έναντι των δικηγόρων που επιθυμούν μόνο να ασκήσουν κατά μερική απασχόληση μια από τις εργασίες αυτές.

55 Για να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό, είναι χρήσιμο να υπομνησθεί εξ αρχής ότι, με την έκδοση της οδηγίας 98/5, ο νομοθέτης της Ένωσης επιδίωξε, μεταξύ άλλων, να εξαλείψει τις διαφορές μεταξύ των εθνικών κανόνων που καθορίζουν τις προϋποθέσεις εγγραφής ενός προσώπου ως δικηγόρου (απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2006, C-506/04, Wilson, Συλλογή 2006, σ. I-8613, σκέψη 64).

56 Το Δικαστήριο έχει ήδη διευκρινίσει ότι, λαμβανομένου υπόψη αυτού του σκοπού της οδηγίας 98/5, πρέπει να θεωρείται ότι η οδηγία αυτή προβαίνει σε πλήρη εναρμόνιση των προϋποθέσεων που απαιτούνται για την εγγραφή από την αρμόδια αρχή του κράτους μέλους υποδοχής, προϋποθέσεων οι οποίες στην ουσία περιορίζονται στην κατάθεση στην αρχή αυτή πιστοποιητικού εγγραφής από την αρμόδια αρχή του κράτους μέλους καταγωγής (βλ., στο ίδιο πνεύμα, προαναφερθείσα απόφαση Wilson, σκέψεις 65 έως 67).

57 Παρά ταύτα, όπως προκύπτει άνευ ετέρου από το άρθρο 6 της οδηγίας 98/5, η εγγραφή, στο κράτος μέλος υποδοχής, δικηγόρων που ασκούν το δικηγορικό επάγγελμα υπό τίτλο που απέκτησαν σε άλλο κράτος μέλος υποβάλλει τους δικηγόρους αυτούς στους επαγγελματικούς και δεοντολογικούς κανόνες που ισχύουν στο κράτος μέλος υποδοχής. Πάντως, οι κανόνες αυτοί, αντιθέτως προς εκείνους που αφορούν τις προϋποθέσεις που απαιτούνται για την εγγραφή, δεν έχουν γίνει το αντικείμενο εναρμονίσεως και επομένως δύνανται να διαφέρουν σημαντικά από εκείνους που ισχύουν στο κράτος μέλος καταγωγής. Άλλωστε, όπως επιβεβαιώνει το άρθρο 7, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας, η μη τήρηση των εν λόγω κανόνων δύναται να οδηγήσει σε διαγραφή στο κράτος μέλος υποδοχής.

58 Διαπιστώνεται ότι το άρθρο 8 της οδηγίας 98/5 αφορά ειδική κατηγορία των επαγγελματικών και δεοντολογικών κανόνων στους οποίους αναφέρεται το άρθρο 6 της ίδιας οδηγίας, δηλαδή εκείνους που καθορίζουν σε ποιο μέτρο οι εγγεγραμμένοι δικηγόροι δύνανται «να εργάζ[ον]ται υπό την ιδιότητα του έμμισθου δικηγόρου σε άλλο δικηγόρο, ένωση ή εταιρία δικηγόρων, ή δημόσια ή ιδιωτική επιχείρηση».

59 Λαμβανομένων υπόψη των ευρέων όρων που επέλεξε ο νομοθέτης της Ένωσης, πρέπει να θεωρηθεί ότι το εν λόγω άρθρο 8 αφορά το σύνολο των κανόνων που το κράτος μέλος υποδοχής έχει θεσπίσει για να αποτρέψει τις συγκρούσεις συμφερόντων που, κατά τις εκτιμήσεις του, θα μπορούσαν να απορρεύσουν από μια κατάσταση όπου ένας δικηγόρος, αφενός, είναι εγγεγραμμένος σε δικηγορικό σύλλογο και, αφετέρου, απασχολείται από άλλο δικηγόρο, ένωση ή εταιρία δικηγόρων, ή δημόσια ή ιδιωτική επιχείρηση.

60 Η απαγόρευση που ο νόμος 339/2003 επιβάλλει στους εγγεγραμμένους στην Ιταλία δικηγόρους να απασχοληθούν, έστω και μόνο κατά μερική απασχόληση, από δημόσιο φορέα εντάσσεται στους κανόνες που αφορά το άρθρο 8 της οδηγίας 98/5, τουλάχιστον στο μέτρο που η εν λόγω απαγόρευση αφορά την άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος παραλλήλως με εργασία σε δημόσια επιχείρηση.

61 Άλλωστε, δεν είναι από μόνο του καθοριστικής σημασίας το γεγονός ότι δύναται να θεωρηθεί αυστηρή η ρύθμιση που θεσπίστηκε κατ' αυτόν τον τρόπο από την Ιταλική Δημοκρατία. Συγκεκριμένα, η έλλειψη συγκρούσεως συμφερόντων είναι απαραίτητη για την άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος και συνεπάγεται, μεταξύ άλλων, να βρίσκονται οι δικηγόροι σε κατάσταση ανεξαρτησίας έναντι των δημοσίων αρχών και των άλλων φορέων από τους οποίους δεν πρέπει να επηρεάζονται (βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 19ης Φεβρουαρίου 2002, C-309/99, Wouters κ.λπ., Συλλογή 2002, σ. I-1577, σκέψεις 100 έως 102). Ασφαλώς, οι κανόνες που θεσπίζονται συναφώς πρέπει να μη βαίνουν πέραν των αναγκαίων ορίων για να επιτευχθεί ο σκοπός αποτροπής συγκρούσεων συμφερόντων. Παρά ταύτα, η αναλογικότητα μιας απαγορεύσεως όπως εκείνη που επιβλήθηκε με τον νόμο 339/2003 δεν πρέπει να εξεταστεί στο πλαίσιο του παρόντος ερωτήματος, το οποίο δεν αφορά την πτυχή αυτή.

62 Τέλος, όπως διαπιστώθηκε στο πλαίσιο της εξετάσεως του παραδεκτού του ερωτήματος αυτού, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι το άρθρο 8 της οδηγίας 98/5 επιβάλλει να έχουν οι κανόνες του κράτους μέλους υποδοχής εφαρμογή επί του συνόλου των δικηγόρων που είναι εγγεγραμμένοι σε αυτό το κράτος μέλος, είτε ενεγράφησαν υπό τον επαγγελματικό τίτλο που απέκτησαν σε αυτό είτε ενεγράφησαν υπό τον επαγγελματικό τίτλο που απέκτησαν σε άλλο κράτος μέλος.

63 Πάντως, υπό την επιφύλαξη της εξακριβώσεως που πρέπει να γίνει εν προκειμένω από τα ιταλικά δικαστήρια, δεν προκύπτει ότι ο νόμος 339/2003 έχει εφαρμογή μόνον επί των δικηγόρων ιταλικής καταγωγής και έτσι δημιουργεί αντίστροφες διακρίσεις. Ασφαλώς, οι δικηγόροι τους οποίους αφορά ο νόμος αυτός είναι εκείνοι που ενδιαφέρονται να εργαστούν σε φορείς που τελούν υπό την εποπτεία ή τον έλεγχο της Ιταλικής Δημοκρατίας ή ιταλικών οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως. Παρά ταύτα, τουλάχιστον στο μέτρο που πρόκειται για εργασία σε δημόσιες επιχειρήσεις, οι δικηγόροι που είναι εγγεγραμμένοι σε δικηγορικό σύλλογο της Ιταλικής Δημοκρατίας και επομένως θίγονται από την απαγόρευση της ασκήσεως του δικηγορικού επαγγέλματος παραλλήλως με μια τέτοια εργασία δύνανται να είναι όχι μόνον Ιταλοί υπήκοοι, αλλά και υπήκοοι άλλων κρατών μελών.

64 Λαμβανομένων υπόψη όλων των ανωτέρω, στο τέταρτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 8 της οδηγίας 98/5 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι το κράτος μέλος υποδοχής δύναται να επιβάλει στους δικηγόρους που είναι εγγεγραμμένοι εκεί και εργάζονται –είτε κατά πλήρη είτε κατά μερική απασχόληση– σε άλλον δικηγόρο, ένωση ή εταιρία δικηγόρων, ή δημόσια ή ιδιωτική επιχείρηση, περιορισμούς όσον αφορά την άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος παραλλήλως με την εν λόγω εργασία, αρκεί οι περιορισμοί αυτοί να μην υπερβαίνουν τα όρια που είναι αναγκαία για την επίτευξη του σκοπού αποτροπής συγκρούσεων συμφερόντων και να εφαρμόζονται επί του συνόλου των δικηγόρων που είναι εγγεγραμμένοι στο εν λόγω κράτος μέλος.

**Επί των δικαστικών εξόδων**

65 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πέμπτο τμήμα) αποφαίνεται:

**1) Τα άρθρα 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ, 4 ΕΚ, 10 ΕΚ, 81 ΕΚ και 98 ΕΚ δεν αποκλείουν εθνική ρύθμιση η οποία εμποδίζει τους δημοσίους υπαλλήλους που απασχολούνται στο πλαίσιο σχέσεως εργασίας μερικής απασχολήσεως να ασκήσουν το δικηγορικό επάγγελμα, έστω και αν έχουν άδεια ασκήσεως του επαγγέλματος αυτού, επιβάλλοντας τη διαγραφή τους από το οικείο μητρώο δικηγόρων.**

**2) Το άρθρο 8 της οδηγίας 98/5/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Φεβρουαρίου 1998, για τη διευκόλυνση της μόνιμης ασκήσεως του δικηγορικού επαγγέλματος σε κράτος μέλος διάφορο εκείνου στο οποίο αποκτήθηκε ο επαγγελματικός τίτλος, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι το κράτος μέλος υποδοχής δύναται να επιβάλει στους δικηγόρους που είναι εγγεγραμμένοι εκεί και εργάζονται –είτε κατά πλήρη είτε κατά μερική απασχόληση– σε άλλον δικηγόρο, ένωση ή εταιρία δικηγόρων, ή δημόσια ή ιδιωτική επιχείρηση, περιορισμούς όσον αφορά την άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος παραλλήλως με την εν λόγω εργασία, αρκεί οι περιορισμοί αυτοί να μην υπερβαίνουν τα όρια που είναι αναγκαία για την επίτευξη του σκοπού αποτροπής συγκρούσεων συμφερόντων και να εφαρμόζονται επί του συνόλου των δικηγόρων που είναι εγγεγραμμένοι στο εν λόγω κράτος μέλος.**

(υπογραφές)